

Lucius Apuleius

APOLOGIA

(DESPRE MAGIE)

DESPRE DOCTRINA LUI PLATON
(cartea a III-a)

Traducere, note, comentarii și îngrijire ediție:
MARIA GENESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

LuciusApuleius. Scurtă notă biografică	7
Cuvânt înainte	11
Apologia (Despre magie)	69
Despre doctrina lui Platon	231
Bibliografie generală	256
Index	260

Lucius Apuleius

Scurtă notă biografică

Lucius Apuleius (cca. 125–cca. 180 d.Hr.) s-a născut la Madaura, în nordul Africii, într-o familie înstărită de puni romanizați: tatăl era numid iar mama sa era getulă. S-a spus și că numele de Lucius Apuleius nu este adevăratul său anume. Totuși, bazându-ne pe înseși declarațiile sale, este exclus să admitem că ar exista vreo legătură între acesta și Sextus Apuleius, fiul fiicei surorii lui August, Octavia, care, la Roma, a fost unul dintre primii care i-au depus jurământ de credință lui Tiberius (vezi *Anale*, I., 7. 50). În schimb, am putea admite că tatăl său ar fi fost unul dintre acei veterani împroprietăriți la încheierea stagiului militar. Despre un soldat cu acest nume vorbește și Plinius cel Tânăr într-una dintre epistolele sale, în care este amintit și Decebal: „Un soldat, Apuleius, care este în garnizoana Nicomediei, mi-a scris stăpâne, că un anume Callidromos [...] adus în fața magistratului, a declarat că a fost cândva sclavul lui Laberius Maximus și, fiind făcut prizonier de Susagus în Moesia, a fost trimis de Decebal în dar lui Pacorus, regele parților” (X. 74, *C. Plinius către împăratul Traian*, trad. de Liana Manolache).

Studiile, începute la Madaura, apoi la Cartagina, și le-a continuat la Atena. O vreme, a profesat avocatura la Roma însă cea mai mare parte a vieții lui, de dinaintea revenirii în Africa, și-a petrecut-o călătorind, pentru a vizita locurile sacre de cult, sau ca filosof-itinerant, rostind conferințe cu subiecte de interes general, la modă în epocă și care se plăteau. Două secole mai târziu, Sf. Augustin, concitadin cu Apuleius, mărturisește că a practicat el însuși această îndeletnicire: „Predam deci în anii aceia retorica și, fiind

dominat de dorința succesului, îmi vindeam oratoria cea aducătoare de glorie” (*Confesiuni*, Cartea a patra, c.II, 2, trad. de Gh. I. Șerban). Oprindu-se, din întâmplare, în orașul Oea (astăzi, Tripoli), cunoaște o văduvă foarte bogată, Emilia Pudentilla, mai în vârstă decât el, pe care o ia în căsătorie. Acest mariaj, considerat de rudele soțului ei decedat o mezalianță, a dat naștere unui imens scandal ce a culminat cu procesul intentat lui Apuleius de către acestea, în care a fost acuzat de *magica maleficia* și de *crimen magiae*. Prima parte a procesului, constând în expunerea acuzațiilor, nu ne-a fost transmisă, dar o putem deduce din respingerea acestora de către Apuleius. Cu acest prilej, el și-a susținut cauza printr-o strălucită pledoarie și, dobândind câștig de cauză, a fost achitat. Textul acestui discurs, pe care Apuleius l-a făcut public mai târziu, s-a păstrat cu titlul *Apologia*.

Ulterior, Apuleius s-a stabilit la Cartagina, unde a dobândit statutul de mare preot (*sacerdos provinciae*), funcție ce includea și șefia comitetului de administrare a provinciei (*concilium provinciae*). A fost atât de apreciat și de respectat de către compatrioții săi încât, încă din timpul vieții, i s-au ridicat statui la Cartagina, precum și în alte orașe din Africa proconsulară; i se atribuie chiar un discurs rostit în fața unei statui, ce-l reprezenta pe el, cu ocazia dezvelirii ei în orașul Oea (scriere pierdută). Apuleius cunoștea, pe lângă limba punică sau cartagineză, cum o numește el, vorbită de compatrioții săi, cele două limbi de largă circulație pe cuprinsul imperiului: greaca și latina, limbi în care și-a redactat scrierile. Cei mai mulți dintre contemporanii săi latini, inclusiv împăratul Marcus Aurelius, au scris în limba greacă.

Dintre scrierile în limba latină s-au păstrat: cea mai cunoscută, *Metamorfoze* sau *Măgarul de aur*, *Apologia sive De magia* sau *Pro se de magia liber*, *Florida*, cuprinzând 23 de fragmente din discursurile sale sau simple notițe; o expunere a filosofiei lui Platon intitulată *De Platone et eius dogmata*, în trei cărți, *De Deo Socratis*, un comentariu platonician privitor la daimonul lui Socrate; *De mundo*, o prezentare foarte interesantă a lumii, așa cum era ea cunoscută în acel timp. Lui Apuleius i se mai atribuie un tratat, *De Herba* (*Despre*

ierburi, despre numele lor și despre însușirile pe care le au ele), în care dă unele denumiri de plante în limba dacilor.

În prefața pe care i-o dedică, la ediția folosită pentru aceasta traducere, Victor Bétolaud ne prezintă o listă de scrieri al căror autor a fost Apuleius sau i-au fost atribuite acestuia, lucrări care nu ne-au parvenit: Platon, *Phaedros*, trad. în l. latină; *Hermagoras; Despre proverbe; Rezumate și povestiri; Despre republică; Tratat de muzică; Tratat de aritmetică; Despre arbori; Despre agricultură; Despre fizică; Discurs rostit cu prilejul dezvelirii unei statui a lui Apuleius în orașul Oea; Discurs asupra măreției lui Esculap; Dialog și imn, în greacă și latină, spre lauda lui Esculap; Poem de preamărire a virtuților lui Scipio Orfitus; Despre mesele festive; Glume; Satire și schițe.*

Titlurile al căror conținut nu s-a păstrat sunt și mai greu de dovedit că i-ar fi aparținut acestui autor: *Despre medicină; Esculap Trismegistos sau Discurs al lui Esculap despre natura Zeilor*. I s-au mai atribuit: *Tratat despre diftongi; Despre greutate și măsuri, precum și despre semnele prin care sunt redată acestea; Sfera lui Pitagora și sistemul lui; Despre cercetarea lui Aristotel.*

M. G.

Cuvânt înainte

Apuleius anunță, în introducere (*exordium*), că a compărut în fața tribunalului condus de Maximus Claudius, proconsul al Africii la acea dată, în urma calomniilor debitate de către Sicinius Emilianus, fostul cumnat al soției sale. Consideră că acesta este un bun prilej pentru a-și expune filosofia în prezența instanței de judecată și a celorlalți aflați de față, urmând ca apoi să demonteze, punct cu punct, toate acuzațiile ce i se aduceau. Așa cum rezultă din text, inițial, Emilianus l-a acuzat pe Apuleius de uciderea lui Pontianus, cel mai vârstnic fiu al soției sale, Emilia Pudentilla, precum și de practici vrăjitorești. Cerându-i-se să formuleze o reclamație scrisă, privitoare la aceste învinuiri, constrâns de împrejurări, Emilianus se decide în final să-l acuze de magie, considerată delict și condamnată de Legea celor XII table cu pedeapsa capitală. (Pedeapsa capitală consta fie în condamnarea la moarte, prin strangulare, răstignire, lapidare etc., fie obligativitatea exilului, ceea ce presupunea confiscarea averii și pierderea cetățeniei romane; uneori, pedeapsa capitală era extinsă asupra întregii familii).

Această lege care impunea sentințe de o cruzime deosebită era încă în vigoare în secolele I și al II-lea d. Hr., chiar dacă suferise unele „interpretări” menite să-i atenueze barbaria (Despre asprimea acestei legi, vezi și, Aulus Gellius, *Noaptele atice*, I. 13 și urm., Tertullian, *Apologetica*, IV, 9 etc.). Legea a fost abolită de Septimiu Sever (193-212 d.Hr.). De pildă, în anii domniei lui Claudius (41-54 d.Hr.), într-unul din multele cazuri de acest fel, Domitia Lepida a fost condamnată la moarte după ce a fost acuzată de Agrippina, soția lui Claudius, mama lui Nero, de vrăjitorie (cf. Tacitus, *Anale*, XII, 65). La sugestia aceleiași Agrippina, pentru că râvnea la averea unui fost proconsul al Africii, Statilius Taurus, vestit pentru bogăția

sa, în anul 53 d.Hr. acesta a fost învinuit de practicarea magiei. Pentru a nu risca o condamnare rușinoasă, Statilius Taurus s-a sinucis (Tacitus, *op. cit.*, XII, 59). Dar, nici de această dată, Emilianus nu-și asumă direct responsabilitatea unei învinuiri cu consecințe atât de dramatice, astfel că titularul acuzației devine Sicinius Pudens, fiul cel mai mic al Pudentillei, soția lui Apuleius, un adolescent aflat în acel moment sub tutela unchiului, și pe care acesta se oferă să-l susțină. Așa cum rezultă din text, la un moment dat, Emilianus Sicinius s-a erijat în avocat al acuzării (*rheus*). Astfel, toată pledoaria lui Apuleius se dezvoltă pe acuzațiile ce i se aduc, el divagând „platonician”, spune el, în legătură cu fiecare dintre acestea, chiar dacă, în fapt, se folosește și de argumente neopitagoreice, stoice, epicureice etc. Tactica de apărare adoptată de Apuleius este conformă cu cea recomandată de Plinius cel Tânăr, astfel că „fiecare cap de acuzare e ca un proces în sine. Așa că vei putea, ori de unde l-ai începe și oriunde te-ai opri, să-l citești ca pe ceva nou, dar și ca pe o continuare, și de a putea să consideri că, în ansamblu, e cam lung, iar fiecare parte, luată separat, e cam scurtă” (IX. 4., *C. Plinius către iubitul său Macrinus*).

A Doua sofistică

În secolul al II-lea d.Hr, când a trăit Apuleius, Imperiul Roman a avut la cârmă „împărați buni” (Hadrian, Antonin Piosul, Marcus Aurelius) și s-a caracterizat prin „apatie politică, pedantism literar, credința în astrologie și magie”. În ce privește vorbirea în public, forma luase locul fondului, pe când retorica, ce ar fi trebuit să fie o disciplină a învățării vorbirii în fața unei asistențe numeroase și o știință a susținerii proceselor de către avocați în fața instanțelor de judecată etc. devenise simplu exercițiu oratoric (cf. Gaston Boissier, *La Religion Romaine*, t. II, c.VI). Cu deosebire în Africa de Nord, mai mult chiar decât la Roma, arta vorbirii în public, *ars disserendi* (de la lat. *disertus*, însemnând vorbitor deștept) se dezvoltase ca o formă de spectacol; despre *ars disserendi* a vorbit și Cicero, el încadrând-o într-o dialectică în care deosebea două *arte*: *ars inveniendi*, arta de a investiga, și *ars disserendi*, arta de a vorbi.

Apuleius însuși a fost atât de preocupat de această *ars* încât se dă pe sine însuși ca exemplu în construcția unui silogism pornind de la o propoziție afirmativă (*declarativa*) simplă și concisă, constituită din subiect și predicat (*nomine et verbe*), *Apuleius disserit* (cuvântează), ce poate fi adevărată sau nu, *non disserit* (nu cuvântează). Păstrând valoarea inițială a acestor doi termeni, fiecare dintre ei poate fi exprimat prin mai multe cuvinte căci în loc de *Apuleius* se poate spune *Philosophum Platonicum Madaurensem*, iar în loc de *disserendo* se poate spune că are parte de o vorbire, *uti orationem* (cf. *De Platone et eius dogmata*, III). Așadar, pentru retorii profesioniști, oratoria nu era un simplu „exercițiu”, ea presupunând erudiție și multiple cunoștințe din cele mai variate domenii. Definiți pe scurt, „sofiștii constituiau o grupare în egală măsură liberală și constituțională, care îndeplineau o parte din sarcinile ce le revin în zilele noastre universității, baroului, jurnalismului și unei părți din literatură” (cf. Jean Sirinelli, *Urmașii lui Alexandru cel Mare*, trad. de Theodor Constant Georgescu și Constantin-Traian Georgescu, ed. Teora, Buc. 2000, p. 269-273).

Veacul acesta, fără evenimente politice de importanță majoră, dar cu o anumită stabilitate juridică și prosperitate economică, a favorizat apariția pe întinsul imperiului a unui nou mod de a gândi și a unui alt fel de a exprima această gândire. Astfel, a apărut mișcarea filosofico-literară cunoscută cu numele de *A Doua sofistică*. Inițiatorul acestui nou curent era M. Cornelius Fronto, conațional al lui Apuleius, un numid venit la Roma din nordul Africii, din orașul Sirta. Foarte bogat, la Roma era proprietarul grădinilor lui Mecena, Fronto, care studiasse retorica, dreptul și gramatica, a ajuns preceptorul lui Marcus Aurelius și Lucius Verus, cei doi *princeps* înfiați de Antonin Piosul (138-161 d.Hr.) la cererea predecesorului său, Hadrian; Fronto a fost admis în cercurile imperiale ocupând funcții importante în stat (senator și consul în 143). S-ar părea că, referitor la Fronto, posteritatea a fost extrem de generoasă, atribuindu-i unele calități, parțial, nejustificate. Descoperirea tardivă a scrierilor lui, pe la începutul secolului al XIX-lea, epistole adresate celor doi viitori moștenitori ai tronului imperial, mai degrabă, a decepționat;

Fronto a fost și autorul unui *Elogiu al neglijenței*, dar și al unui *Elogiu al fumului și al prafului*. În general, reprezentanții celei de A Doua sofistică își propuneau revenirea la valorile tradiționale romane, reactualizarea unor termeni arhaici, stabilirea de etimologii etc.; în special, această nouă sofistică se întemeia pe principiul că nu există nicio idee adevărată și că, despre orice subiect se pot inventa argumente, atât „pro” cât și „contra”.

Prima sofistică (sec.V-IV î.Hr.) a fost filosofică, fiind adusă la Atena de Gorgias, și s-a dezvoltat în Grecia ca „o mișcare de eliberare a intelectului de sub povara vechilor mituri și tradiții.[...]. Ea ajunge să predomine în a doua jumătate a secolului al V-lea î.Hr., când a primit și numele de *sofistică* [...] Sofiștii, în opinia contemporanilor lor (din timpul lui Socrate și Platon), erau un fel de avocați fără scrupul, al căror unic scop era să câștige bani și, eventual, glorie”. Așadar, de atunci încoace, numele de sofiști (gr. *sofistai*) a fost atribuit profesorilor de oratorie și de avocatură care predau lecții, contra cost, în vederea pregătirii tinerilor pentru viața publică (cf. Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, I, c.V, *Sofiștii*). Portretele unora dintre vechii sofiști sunt schițate de Apuleius în *Florida*, el parcă încercând să acrediteze superioritatea noii sofistică. De pildă, față de sofistica lui, el îl opune pe „... Protagora, care fixa onorarii, pe care nu le primea și, precum înțeleptul Thales care nu cerea bani pentru lecțiile sale, dar încasa...” (Liber quartus, XVIII). Într-un fel asemănător, Aulus Gellius, vorbind despre Protagora, deși îl elogiază numindu-l *vir in studiis doctrinarum egregius*, atrage atenția că acesta nici măcar nu a fost filosof, ci cel mai aprig sofist: *insincerus quidem philosophus, sed acerrimus sophistarum* (op. cit.V, III, 7 și V, X, 3). Referindu-se la același Protagora, ce spunea că „omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor care există precum există și a celor care nu există precum nu există”, Apuleius redă și celebra dispută dintre acesta și discipolul său Euathlos, referitoare la plata lecțiilor, reprodușă și de Diogenes Laertios (*Despre viețile și doctrinele filosofilor*, c. IX, VIII) în care, cauza ajungând la tribunal, folosindu-se de un raționament logic, câștigă maestrul (această *fabula* a fost prelucrată și de I. L. Caragiale într-o schiță intitulată *Logica*

baroului, vezi, *Opere I*, Ed. Minerva, Buc. 1971, p. 829). Însă, în *Florida*, Apuleius prezintă o altă variantă în care, pe baza aceleiași exercițiu logic, câștigător este discipolul; interesant este că aceeași variantă întâlnită la Apuleius o regăsim și la Aulus Gellius (*Noaptele atice*, V, X) de unde, cu siguranță, a preluat-o. De altminteri, sustragerea elevilor de la plata cursurilor de retorică se practica și în secolul al IV-lea d.Hr. căci, după cum deplângea situația Sf. Augustin, „numeroși tineri, ca să nu-i plătească profesorului taxa școlară, se coalizau și se duceau la un alt profesor – adică un fel de înșelători ai buneii credințe” (Sf. Augustin, *Confesiuni*, Cartea a cincea, c. XII, 22, trad. de Gh. I. Șerban).

Tot astfel, Apuleius se compară cu Hippias sofistul (sec. IV î.Hr.) care, cu ocazia participării lui la Jocurile Olimpice, se fudulea cu un costum ale cărui elemente, de la cămașa de corp (tunica) până la sandale și la bijuteriile pe care le purta, erau în întregime țesute și confecționate de el însuși, cu mâinile lui. Descriindu-l cu lux de amănunte, preluate aproape cuvânt cu cuvânt din dialogul lui Platon, *Hippias Minor*, Apuleius afirmă că el, spre deosebire de acesta, își cumpără pânza de la țesător, sandalele de la pielar etc., că nu-și irosește timpul creând obiecte de folosință zilnică, cum ar fi cea fiolă în care Hippias își colecta transpirația ce îi curgea pe ceafă și că, în locul acestora, preferă simpla și umila unealtă de scris, calamaul... cu ajutorul căreia el creează opere de artă nemuritoare! (cf. *Florida*, Liber secundus, IX).

O altă declarație, la fel de emfatică, face el și într-un discurs adresat locuitorilor Cartaginei în care se declară atotștiutor, copleșit de zei cu toate talentele, mai presus de oricare dintre cei pe care-i consideră predecesori, spre norocul concetățenilor săi, punându-și ascultătorii să judece singuri: „Empedocle a compus versuri, Platon, dialoguri, Socrate, imnuri, Epicharmos a creat moduri muzicale, Xenofon a scris istorii iar Xenocrate, satire. Față de toți aceștia, singur Apuleius al vostru s-a exersat în toate aceste domenii” (*Florida*, Liber quator, XX).

APOLOGIA

sau

DESPRE MAGIE

Introducere

I. Maximus Claudius¹ și voi, asistenții săi, cunoașteți dinainte, nu am nicio îndoială, modul în care Sicinius Emilianus², un individ știut de toți ca un bătrân aiurit, de o obrăznicie ieșită din comun, a procedat la prezentarea acuzației pe care mi-o aduce; însă, m-a denunțat în fața voastră, fără să se gândească prea mult și, ca urmare, în lipsa unor învinuiri adevărate, recurge la calomnii. Or, dacă omul cel mai nevinovat poate fi acuzat de orice, singură dove-direa faptelor îi poate demonstra vinovăția³. Este lucrul ce mă inspiră mai mult decât orice și pentru care mă felicit, căci, într-ade-văr, le mulțumesc zeilor pentru că mi-au dat prilejul și norocul ca, aici, în fața unui judecător așa cum ești tu, să-mi prezint filosofia celor care nu o cunosc deloc și, apoi, să mă dezvinovățesc pe mine însumi⁴.

Într-adevăr, la o primă privire, calomniile ce mi se pun în seamă par foarte grave și că ele, ivindu-se brusc și pe neașteptate,

---

¹ Maximus Claudius, proconsul al Africii în timpul lui Apuleius, mandatul lui începând, probabil, cu un an înaintea procesului. Maximus Claudius era și unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Marcus Aurelius, la acea dată, viitorul împărat roman.

² Emilianus Sicinius era fratele lui Amicus Sicinius, primul soț al Pudentillei, pe care Apuleius nu l-a cunoscut.

³ Vezi și, Sf. Augustin: „Există însă o cuvântare deosebit de amplă și foarte judicios argumentată a acestui filosof platonician prin care el [Apuleius] se apără, respingând acuzația practicării magiei, ca străină de concepțiile sale și nu vrea să fie considerat nevinovat altfel decât negând ceea ce nu poate fi săvârșit de un om nevinovat” (*Despre Cetatea lui Dumnezeu*, VIII, 22, trad. de Paul Găleşan).

⁴ Era o cutumă ca, la începutul unei pledoarii, să se recurgă la formule, numite *captatio benevolentiae*, pentru a-și asigura bunăvoința completului de judecată.

fac din apărare un demers foarte dificil; știți și voi că întreaga poveste a apărut abia acum cinci sau șase zile. Deunăzi, m-am oferit să pledez în instanță contra celor doi Granius¹, din respect pentru soția mea, Pudentilla, atunci când, printr-un aranjament dubios, la care nu mă așteptam, avocații lui Emilianus, prinzând momentul, au început să mă atace: la început, prin cuvinte injurioase, apoi, învinuindu-mă de practici vrăjitoarești² ca, la sfârșit, să mă acuze și de uciderea fiului meu vitreg, Pontianus³.

Mi-am dat seama și că scopul pe care și-l propuneau acuzatorii era să-mi știrbească reputația implicându-mă într-un proces criminal, insultându-mă și creând un adevărat scandal. Din această cauză, i-am somat în repetate rânduri să formuleze o acuzație clară. Apoi, lui Emilianus, văzând el că tu însuși, Claudius, erai nemulțumit și că nu mai era vorba de simple cuvinte, ci de fapte ce trebuiau dovedite, i s-a făcut teamă, căutând căi prin care să se sustragă consecințelor obrăznicilor sale. Cum s-a întâmplat?

II. El, care, numai cu puțin înainte, striga peste tot că eu sunt asasinul lui Pontianus, fiul fratelui său, nu s-a mai simțit în stare să semneze această plângere; dintr-odată, a uitat de pierderea tinerei sale rude și iată că, atunci când a trebuit să explice o acuzație atât de gravă, brusc, a amuțit. Totodată, pentru a nu părea că a renunțat prea repede la orice învinuire, a recurs la alta, la aceea de magie. Or, pentru că, pe cât este de ușor să arunci o astfel de acuzație pe capul cuiva, pe atât de greu este și să demonstrezi falsitatea ei, s-a gândit să întocmească un înscris, pentru a susține acuzația. Dar, nici de

---

¹ Probabil, un alt proces care i-a fost intentat Pudentillei. Ca avocat practicant, era normal ca Apuleius să o reprezinte la tribunal. Nu știm care era obiectul acestui proces dar, considerând că momentul psihologic îi este favorabil, Emilianus (Sicinius), la rândul lui, s-a grăbit să declanșeze atacul împotriva lui Apuleius.

² Lat.: *et insimulare magicorum maleficiorum*.

³ Pontianus era fiul cel mare al Pudentillei, decedat în Cartagina din cauza unei îmbolnăviri, moment în care Apuleius se afla la Oea și, deci, în incapacitate de a săvârși omorul. Evenimentul a avut loc înainte de a avea loc acest proces. Cel de al doilea fiu al Pudentillei, Sicinius Pudens, instigat și susținut de unchiul său Emilianus, a înaintat plângerea împotriva lui Apuleius.

această dată, n-a avut curajul să procedeze în mod deschis și pe față: a doua zi, a depus o plângere, însă în numele unui copil, cea a fiului meu vitreg, Sicinius Pudens; dedesubt, a adăugat și că el se însărcinează să-l asiste. Iată, așadar, un nou mod de a ataca, adică printr-o terță persoană. Scopul lui Emilianus era să se pună la adăpost, ascunzându-se în spatele acestui tânăr, evitând astfel ca el însuși să fie învinuit de calomnie pe față. Dar tu, Maximus, ai ghicit aceste manevre iscusite și, încă o dată, i-ai cerut să-și susțină acuzația în nume propriu. A făgăduit că așa o să facă, însă, nici de această dată, nu s-a hotărât să procedeze cinstit, găsind o cale prin care să te atace și pe tine, lansând calomniile indirecte împotriva ta. Ferindu-se mereu să-și asume direct rolul periculos de acuzator principal, s-a refugiat la adăpost de orice risc sub acoperirea de acuzator secund.

Astfel, chiar înainte de începerea susținerii pledoariilor, se putea bănuși cu ușurință de ce natură vor fi acuzațiile, mai ales că cel care le-a făcut continua să uneltească, mereu ferindu-se să-și asume răspunderea pentru afirmațiile sale, cunoscând și că acest om nu era nimeni altul decât Sicinius Emilianus. Căci, cu siguranță, dacă ar fi găsit ceva cu adevărat compromițător în ce mă privește, n-ar mai fi ezitat în a-mi pune în cărcă alte multe învinuiri și mai grave, mie, un om străin de aceste locuri, care n-a avut niciodată nimic cu el. Oare, nu este tot el cel care a avut cutezanța de a contesta testamentul unchiului său, declarând că este fals, deși știa bine că documentul era autentic? O, și cu câtă îndărătnicie a susținut acest lucru! Iar când cinstitul Lollius Urbicus V. C.¹, după ce a luat și avizul celorlalți membri ai consiliului consular, a declarat că testamentul

---

¹ V.C. este prescurtarea lui *vir clarissimus* care, alături de *vir illustris* și de *vir egregius*, desemna un anumit rang în ierarhia aristocratică. Titlatura de *clarissimi viri* se acorda, de obicei, cetățenilor particulari. Cei care dețineau magistraturi erau numiți *summi viri*. Începând cu secolul al II-lea, *vir clarissimus* era titlul oficial acordat celor ce făceau parte din ordinul senatorial (celor născuți din tată senator), corespunzând titlului de *vir egregius* acordat celor ce făceau parte din ordinul ecvestru; ar putea fi și o prescurtare a lui *consularis vir* (fost consul).

este bun și perfect valabil, el a continuat, depășind orice măsură, să protesteze împotriva acestei sentințe definitive jurând, în gura mare și în ciuda tuturor evidențelor, că testamentul este fals. Scandalul a luat o asemenea amploare încât, deși a procedat cu răbdare și moderație, Lollius Urbicus s-a abținut cu greu de la a-i administra o pedeapsă exemplară,

III. Bazându-mă pe nevinovăția mea și pe corectitudinea ta, trag nădejde ca glasul celui magistrat să se facă auzit și în această sală de judecată¹. Căci Emilianus calomniază cu bună știință un bărbat cu totul nevinovat; într-adevăr, pare că îi vine ușor să o facă, chiar dacă, în fața prefectului orașului², într-o chestiune extrem de importantă, așa cum am arătat, s-a dovedit a fi un mincinos. Or, dacă un om într-adevăr cinstit și corect a avut un moment în care a greșit, mai apoi, el va fi atent să nu cadă din nou în aceeași eroare, pe când un om rău intenționat va persevera în cele rele cu și mai mare încredere, pe față și fără să încerce să se ascundă. Prin urmare, rușinea este ca o haină care, pe măsură ce se învechește, este tot mai puțin îngrijită și tot mai neglijată³. Așadar, eu cred de cuviință ca om a cărui onoare este neatinsă, să nu atac fondul cauzei mele decât după ce voi respinge toate calomniile. Căci, nu sunt eu singurul ce trebuie apărat aici. Mai întâi, eu trebuie să apăr filosofia și demnitatea acesteia, respingând cea mai mărunță admonestare la adresa ei și, în egală măsură, orice acuzație criminală i s-ar aduce.

Vorbesc despre aceasta pentru că, în urmă cu numai câteva zile, avocații lui Emilianus au făcut o adevărată risipă de minciuni inventate la adresa persoanei mele, dar și de bârfă zgomotoasă, contra-cost, referitoare la filosofi, în general, cu argumente ieftine, la nivelul oamenilor de rând. Îmi dau seama perfect de bine, dato-

---

¹ În lat.: *Quam quidem vocem, et tua aequitate et mea innocentia fretus, spero in hoc quoque iudicio erupturam.*

² Adică, a ex-prefectului Lollius Urbicus, *vir clarissimus*, asistat (vezi, mai sus) de un *consilio consularium virorum*. Acest Lollius Urbicus, în timpul lui Antonin Piosul, a condus o expediție militară în Marea Britanie (140 d.Hr.).

³ Comparația cu articolele vestimentare se regăsește și la Fronto, *Ad Marcus*, I, 5, 4 (cf. Pascale Fleury, *Lectures de Fronton*, p. 235).

rită acestei limbuții de împrumut prin care ei își câștigă existența, că, pentru ei, totul se rezumă la o problemă de interese și de bani¹: într-un anume fel, cutuma le dă avocaților dreptul să-și pună obrăznicia la dispoziția celui care o cumpără, de cele mai multe ori, oratori de ocazie, oricând dispuși ca, de la înălțimea unei estrade, să-i împroaște pe cei din jur cu veninul limbii lor.

În același timp, din respect pentru mine însumi, sunt dator să resping, măcar prin puține cuvinte, aceste calomnii; însă, pentru că mereu am fost atent să nu intru în mocirlă și ca nicio pată să nu mă dezonoreze, nu mă voi preta să răspund la insinuările frivole, pentru care am numai dispreț. De altminteri, după părerea mea, orice suflet cu pudoare și respect de sine trebuie să riposteze atunci când i se aduc critici nemeritate; chiar și cei a căror conștiință este încărcată se indignează și se înfurie atunci când se spun lucruri urâte despre ei. Cu toate acestea, ei, știind că tocmai prin astfel de lucruri au luat-o pe căi greșite, ar trebui să fie obișnuiți cu faptul că sunt vorbiți de rău; iar dacă ceilalți tac și nu-i bagă în seamă, măcar conștiința proprie s-ar cuveni să-i mustre. De cealaltă parte, un om virtuos și integru, ale cărui urechi nu sunt obișnuite cu astfel de provocări, nici nu se poate obișnui să fie ponegрит, el, de obicei, primind laude și nu jigniri.

Așadar, cum s-ar putea ca un om de felul acesta să nu se simtă de două ori ultragiat când este acuzat de lucruri pe care, mai degrabă, el ar trebui să le reproșeze celorlalți! Dacă, întâmplător, ar putea părea că, în apărarea mea, insist prea mult asupra unor învinuiri prostești și neserioase, aceste reproșuri ar trebui să se spargă în capul acuzatorilor mei căci lor le revine rușinea de a mă fi atacat cu astfel de acuzații, iar mie, cinstea de a le desființa.

---

¹ *Lex Cincia de donis et numeribus*, numită astfel după tribunalul poporului M. Cincius Alimentus, din anul 204 î.Hr., „interzicea ca cineva să primească bani sau daruri pentru a pleda o cauză”. În timpul împăratului Claudius (41-54 d.Hr.) s-a fixat o limită de zece mii de sestertii pentru plata avocaților iar cei care o depășeau se făceau vinovați de delapidare a banului public (cf. Tacitus, *Anale*, XI, 5, nota 16. Vezi și, Aulus Gellius, *Noaptele atice*, XII, XII).